

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim Duaları Semavi Kitaplar Arası Bir Karşılaştırma

The Prayers of Prophet Abraham in The Qur'an a Comparison with the Sacred Books

أدعية سيدنا إبراهيم الخليل مقارنة بالكتب السماوية

İsmail BAYER

Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Artvin, Türkiye

Eser Bilgisi / Article Info

التعريف بالدراسة

Araştırma makalesi / Research
article / المقالة البحثية

Sorumlu yazar / Corresponding
author / الكاتب المسؤول

İsmail BAYER

e-mail:

ismailbayer@gmail.com

Elektronik erişim / Online
available / النشر الإلكتروني
21.06.2017

Anahtar kelimeler:

Hz. İbrahim

Dua

Kur'ân

Tefsir

Kutsal Kitaplar

Keywords:

Prophet Abraham

Prayer

Qor'an

Tafseer

The Sacret Books

الكلمات المفتاحية

إبراهيم الخليل

الدعاء

القرآن

التفسير

الكتب السماوية

Özet

Her insanın duası onun hayata bakışını yansıttığı gibi, ilâhî kitaplarda "Allah Dostu" ve "Ulusların Babası" olarak nitelenen Hz. İbrahim'in Kur'ân, İncil ve Tevrat'ta yer alan duaları da, bir yönden bu isimleri almasının nedenlerini ortaya koymakta, diğer yönden ise Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi toplumlarının genel karakterlerini yansıtmaktadır. Tevrat'ın dünyevî şekilde, İncil'in ise tutarlılıktan uzak sevgi ekseninde tasvir ettiği Hz. İbrahim, Kur'ân'ın hikmet, şefkat, cesaret ve cömertliği üzerinde özellikle durduğu bir peygamberdir. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in dualarında en göze çarpan hususlar ise, hayatın gerçeklerinden kopuk olmama, uzun vadeli düşünce, şefkat ve sevginin derin izleri ve en önemlisi fikir ve iman birliğinin bütün bağların üstünde tutulmasıdır.

Abstract

As the prayer of every human being reflects his view of life, the prayers of Hz. Abraham, described as "the friend of Allah" and "the father of the Nations" in the divine books, taking place in the Qur'an, the Bible, and the Torah reveals the reasons for taking these names on one hand and reflects the general characters of Muslim, Christian, and Jewish societies on the other hand. Hz. Abraham, whom the Torah depicts in the earthly way and the Bible in the axis of love out of consistency, is a prophet whom the Qur'an particularly dwells on wisdom, compassion, courage and generosity. In this context, the most striking features of the prayers of Hz. Abraham are long-term thoughts, not to be disconnected from the truths of life, deep traces of love and compassion, and the most importantly, to keep the unity of faith and thought on top of all bonds.

المخلص

إن سيدنا إبراهيم هو المسمى في الكتب السماوية بأسماء عديدة مثل أب الملة والأمم و خليل الله. فأدعيته الواردة في القرآن الكريم تعكس أسباب اتصافه بتلك الميزات من جهة ومن جهة أخرى تُشير إلى خصال الأمم الإسلامية والعيسوية واليهودية. وأهم ما يلفت الأنظار في أدعيته عليه السلام أنها تفضل صلة وحدة الفكر والإيمان على كل الصلات بين الناس. وهي أيضا مشبعة بالحب والرؤية البعيدة والحرص على الأمة، غير بعيدة عن حقائق الحياة. فالقرآن يبرز سجاياه عليه السلام من الحكمة والشفقة والشجاعة والسخاوة، بخلاف التوراة المحرفة التي تصوره عليه السلام كأنه رجل دنيوي وكذلك الإنجيل الذي يقدمه كأنه رجل حب تفوح منه رائحة الزخرفة والبعث عن الإخلاص.

Giriş

Tevrat, İncil ve nihayet Kur'ân-ı Kerîm'de anılan Hz. İbrahim, insanlık tarihinin en önemli simalarındandır ve *Ulusların Babası* olarak nitelendirilmektedir.¹ Tevrat'ta bu husus şöyle ifade edilmiştir: "Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım."² Benzer şekilde müslüman çocuklara ilk öğretilen bilgilerden biri, İbrahim'in milletinden olduğu inancıdır.³ İbrahim kelimesinin sözlük anlamları, "eb rahim" (şefkatli baba) anlamını da hatırlatır.⁴ Hz. İbrahim'in en önemli isimlerinden biri, Allah dostu anlamındaki "Halîlur'r-Rahmân"dır. Kur'ân ve İncil'de bu husus şöyle ifade edilmiştir: "Allah İbrahim'i dost edindi."⁵ "...İbrahim'e de Tanrı'nın dostu dendi."⁶

Günümüzde Türkiye, Irak, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan sınırlarına dâhil olan bölgelerde hareket halinde yaşaması sebebiyle, Hz. İbrahim'i bir göç peygamberi olarak nitelendirmek de mümkün olabilir. Kur'ân'da tartışma ve ikna metotlarına büyük yer ayrılan Hz. İbrahim,⁷ bu itibarla mantık ve felsefeyle uğraşanların en önemli dayanak noktalarındandır. Hz. İbrahim'in, insanları dine davet ederken kurmuş olduğu iletişim biçimi de, ayrıca dikkat çekmektedir.⁸ Kur'ân'dan hareketle genel bir şahsiyet tanımlaması yapıldığında o yüce Peygamberin şu vasıflara sahip olduğunu ifade edebilir: Kıymet bilen,⁹ cömert,¹⁰ cesur,¹¹ yılmaz bir mücadeleci,¹² haksızlığa ve yanlışa asla meyiletmeyen, yüzü daima doğruluğa ve iyiliğe dönük¹³ kalbini kötülöklere kapatan,¹⁴ duygularına yenilmeyen,¹⁵ içli,¹⁶ dirençli,¹⁷ kalbi Allah'tan uzaklaşmayan,¹⁸ ailesinin iyiliğini isterken uzun vadeli düşünen,¹⁹ fikir ve iman birliğini bütün bağların üstünde tutan²⁰ en mücadeleci beş peygamberden biri²¹ ve tek başına bir ümmet gücünde

¹ Tevrat, Yarattılış, 22/18; İncil, Galatyalılar 3/8. Bk. el-Hacc, 22/78.

² Tevrat, Yarattılış, 17/5.

³ el-Bakara, 2/130, 135; Âl-i İmrân, 3/95; en-Nisâ, 4/125; el-En'am, 6/161; Yûsuf, 12/38; en-Nahl, 16/123; el-Hac, 22/78.

⁴ Rahîm kelimesindeki kalın hâ harfinin ince hâ harfiyle karşımıza çıkması diller arası geçişkenlik ve ortaklık çerçevesinde değerlendirilebilir. Bk. İsmail Bayer, Ahmet Özkan, *Kur'ân'da Özel İsimler*, İber Yay., Ankara 2005, s. 13.

⁵ en-Nisâ, 4/125.

⁶ İncil, Yakup 2:23.

⁷ Meryem, 19/42-48; el-Ankebut, 29/17; el-En'am, 6/74-79; el-En'am, 6/74; el-Bakara, 2/260; ez-Zuhruf, 43/26; el-En'am, 6/74; el-Enbiya, 21/ 62-63; el-Enbiya, 21/ 66-67; es-Saffat, 37/84-100; el-Bakara, 2/258.

⁸ Bu konuda bilgi için bkz. Hacımüftüoğlu, Esra, *Kur'an-ı Kerim'in İrşad Üslubu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2013, s. 248-252.

⁹ Bk.en-Nahl, 16/121.

¹⁰ Bk.ez-Zâriyât, 51/24-27.

¹¹ Bk.el-Enbiyâ, 21/57.

¹² Bk.el-Ahkâf, 46/35.

¹³ Bk.en-Nahl, 16/123.

¹⁴ Bk.es-Sâffât, 37/83,84.

¹⁵ Bk.et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

¹⁶ Bk.et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

¹⁷ Bk.el-Ahkâf, 46/35.

¹⁸ Bk.Hûd, 11/75.

¹⁹ Bk.el-Bakara, 2/132.

²⁰ Bk.İbrâhîm, 14/36.

²¹ Bk.el-Ahkâf, 46/35.

olan.²² Bu vasıflara sahip olan bir Peygamberin, elbette ki yapmış olduğu dualar da çok yönlüdür ve dua ifadelerinde bunların izi rahatlıkla görülebilmektedir.

Hız. İbrahim'in Kur'an-ı Kerîm'deki dualarında içerik olarak üç tür cümleden bahsetmek mümkündür.

1. Allah'ın ulûhiyyet ve rubûbiyyetinin ikrârı,
2. Yapılmış olan eylemlerin ve gerekçelerinin yapılacak duaya zemin olması için dillendirilmesi,
3. Hayatı değerli kılan, değer katan isteklerin arz edilmesi.

Hız. İbrahim'in dualarında söz konusu yakarışa konu olan isteklerin, gerçeklerden kopuk olmadığı ve yüksek amaçları yansıtan içerikte olduğu açıkça izlenebilmektedir. Öte taraftan ilgili dua cümleleri, bir peygamberin hayat algısına tanıklık edilebilecek düzeyde belâği veriler de taşımaktadır. Tevrat ve İncil'in bu bağlamda sunduğu tablonun ise, Kur'ân'dan âşina olduğumuz Hız. İbrahim tasavvuruyla büyük oranda örtüştüğünü ifade etmek, bu çalışmada görüleceği gibi pek mümkün gözükmemektedir.

Hız. İbrahim'in duaları, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer surelerinde dağınık olarak bulunmakla birlikte özellikle Bakara, İbrahim ve Şuarâ surelerinde geniş bir şekilde yer almaktadır. Bu duaların büyük bölümü aşağıda birleştirilerek verilmiştir;

*"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını, senin saygın evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için!.. Sen de insanlardan bir bölümünün gönüllerini onlara düşür, onları meyvelerle rızıklandır, umulur ki şükrederler. Rabbimiz! Şüphesiz sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Hamd, iyice yaşlanmış olmama rağmen bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir. Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla."*²³

"...Rabbim! Burayı güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri meyvelerle rızıklandır... Ey Rabbimiz! Yaptıklarımızı kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin. Rabbimiz! Bizi yalnızca sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da yalnızca sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize nasıl ibadet edeceğimizi göster. Töbelerimizi kabul et. Çünkü sen, töbeleri her zaman kabul edensin, merhameti engin olansın. Rabbimiz! Onlara ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten ve her

²² Bk. en-Nahl, 16/120.

²³ İbrâhîm, 14/37-41.

kötülükten arındıran içlerinden bir peygamber gönder. Şüphesiz, sen mutlak güç, hüküm ve hikmet sahibisin." ²⁴

" Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahset ve beni sâlih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl. Beni Naîm cennetinin varislerinden eyle. Babamı da başışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır. İnsanların diriltilecekleri gün beni utandırma! O gün ki Allah'a arınmış bir kalp ile gelenler müstesna, ne mal fayda verir ne oğullar!"²⁵

"...Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Ey Rabbimiz! Bizi, inkâr edenlerin zulmüne uğratma. Bizi başışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin." ²⁶

Bu çalışmada ise, yukarıda bir araya getirilen dualar sırasıyla, Salih Soy İçin Dua, Kendilerine Dua Edilenler ve Hz. İbrahim'in Mirasçısı Olan Soyu, Soyunun Şirkten Uzak Olması ve İçlerinden Peygamber Gelmesi İçin Dua, Dua ve Göç, Sevgi Mirası-Mülk Mirası, İbadet İçin Dua, Mekke'ye Dua ve Güven Duası ve Duada Gerçekçilik alt başlıklarında incelenecek; yeri geldiğinde Tevrat ve İncil'le karşılaştırılarak çeşitli değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Salih Soy İçin Dua

Hız. İbrahim'in Kur'ân-ı Kerîm'deki dualarında, iyi bir evlat istemek gibi doğal bir isteği, uhrevi sevgiye ve gayeye nasıl dönüştürdüğünü görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim'in Rabbinden çocuk dilemesi şu dua ile anlatılır: "Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk başışla." ²⁷ Bu sâlihâne istek Tevrat'ta başka bir boyuta ve üslûba dönüşür: "Avram: Ey Egemen Rab, bana ne vereceksin?" dedi, "Çocuk sahibi olamadım. Evim Şamlı Eliezer'e kalacak."²⁸ Tevrat'ın çizdiği tabloda İbrahim'in duası, Rab'la yapılan bir pazarlığa dönüşerek mirasın yabancıya gitmemesi gerekçesine bağlanır. Dolayısıyla Yaratıcı kurulması gereken manevî bağdan ve istenilen şeyin duygusal yönünden öte, tamamen maddiyata indirgenmiş bir bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Duanın işlevi yanında Peygamber ve Rabb ile ilgili tasavvurları derinden sarsan bu cümleler, elbette Kur'ân okuyucusunun çok uzağında bulunmaktadır.

Ahitlerde²⁹ ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim'in, soyunun çoğalması ve salih olması için dua ettiği kaydedilmektedir: "Rabbimiz! Bizi yalnızca sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da yalnızca sana teslim olmuş bir ümmet kıl..."³⁰ Bu duanın kabul keyfiyeti Kur'ân'da İsmail'in kurban edilme kıssasının hemen

²⁴ el-Bakara, 2/126-129.

²⁵ eş-Şuara, 26/83-89.

²⁶ el-Mümtehine, 60/4-5.

²⁷ es-Sâffât; 37/100.

²⁸ Tevrat, Yaratılış, 15/2.

²⁹ Bk. Tevrat, Yaratılış, 16/10; 17/6, 20, 21.

³⁰ el-Bakara, 2/128.

ardından şöyle ifade edilir: "Onu da İshak'ı da uğurlu/mübarek kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de."³¹

2. Kendilerine Dua Edilenler ve Hz. İbrahim'in Mirasçısı Olan Soy

Hız. İbrahim kendisi, ailesi, soyu, soyunun yaşadığı coğrafyada yaşayanlar, inananlar ve inanmayanların da inanması için dua etmiştir. Çalışmanın giriş kısmında kaydedilen Kur'ân ayetleri incelendiğinde, Hz. İbrahim'in dua ettiği halkaların kendisinden başlayarak insanlığa doğru genişlediği görülebilmektedir. Bu bağlamda, iyilere ve iyi olmaları için kötülere yapılan duaların en kapsamlı dualar olduğu söylenebilir. Hz. İbrahim'in ismi ve tarihteki görevinin algılanışı dikkate alındığında da, üzerinde durulması gerekenin bu en geniş halka olduğu ifade edilebilir. Söz konusu hususu, Tevrat'ın şu cümlesinde görmek de mümkündür: "Soyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün uluslar kutsanacak. Çünkü sözümü dinledin."³²

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. İbrahim'in soyuyla ilgili iki katman belirler. Bunlar biyolojik ve inanç-eylem katmanlarıdır. Çelişkili bazı cümleleri bulunmakla birlikte, İncil de aynı hususları dile getirmektedir. İncil asıl itibarla, İsrail oğullarının dinlerini biyolojik soy esasına indirgeyerek tekellerine alma isteğine bir itirazdır. Aşağıdaki Kur'ân ayetlerinde ve İncil pasajlarında bu durum net olarak görülmektedir.

Kur'ân: "Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarırsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin."³³

İncil: "Kendi kendinize, `Biz İbrahim'in soyundanız` diye düşünmeyin. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır."³⁴ "Bundan böyle töbeye yaraşır meyveler verin! Kendi kendinize, `Biz İbrahim'in soyundanız` demeye kalkmayın. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir."³⁵ "Bizim babamız İbrahim'dir diye karşılık verdiler. İsa, "İbrahim'in çocukları olsaydınız, İbrahim'in yaptıklarını yapardınız" dedi."³⁶ "Çünkü İbrahim'e ve soyuna dünyanın mirasçısı olma vaadi Kutsal Yasa yoluyla değil, imandan gelen aklanma yoluyla verildi."³⁷

Yukarıdaki inanç-eylem esasını yoğun bir şekilde vurgulayan cümleleriyle birlikte İncil, Tevrat'ın yaban eşeğine benzettiği Hz. İsmail'i³⁸ dışlayıcı bakış açısını

³¹ es-Sâffât; 37/113.

³² Tevrat, Yaratılış, 22/18.

³³ İbrahim; 14/36.

³⁴ İncil, Matta 3:9,10.

³⁵ İncil, Luka 3:8

³⁶ İncil, Yuhanna 8:39

³⁷ İncil, Romalılar 4:13

³⁸ Tevrat, Yaratılış, 16/12.

yansıtan cümlelere de sahiptir: "Demek ki Tanrı'nın çocukları olağan yoldan doğan çocuklar değildir; İbrahim'in soyu sayılanlar Tanrı'nın vaadi uyarınca doğan çocuklardır."³⁹ Bu cümlede geçen "olağan yoldan doğan çocuklar" ile kastedilen Hz. İsmail, "Tanrı'nın vaadi uyarınca doğan çocuklar" ile kastedilen ise Hz. İshak'tır.⁴⁰

Tevrat cümlelerinde ise rahatlıkla gözlemlenebilen çelişkiler bulunmaktadır. Bazı yerlerde hak ve adalet ruhu belirlemekte iken, diğer yerlerde ise inanç ve eylem ruhundan uzak ulus dinin öne çıktığı bir anlayış görülmektedir. Tevrat'ın "Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim."⁴¹ cümlesi, müslümanların Kur'ân'da tanık oldukları ilâhî vahyi hatırlatır. Ancak aşağıdaki cümleler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir: "İsmail'e gelince, seni işittim. Onu kutsayacak, verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım. On iki beyin babası olacak. Soyunu büyük bir ulus yapacağım. Ancak antlaşmamı gelecek yıl bu zaman Sara'nın doğuracağı oğlun İshak'la sürdüreceğim."⁴² Tevrat'ın bu ve benzeri cümleleri inanç-eylem önceliğini dışladığı için kucaklayıcı bir dile de sahip gözükmemektedir. İnanç ve eylemin öne çıkarıldığı Tevrat cümleleri ise, ruhundan soyutlanmış bir şekilciliğe yönelmiş gibidir: "Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak."⁴³

3. Soyunun Şirkten Uzak Olması ve İçlerinden Peygamber Gelmesi İçin Dua

Hz. İbrahim, soyunun şirkten uzak olması için şöyle dua etmektedir; "Hani İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut." ⁴⁴ Bununla birlikte O, duasının gerçeklikte, bir diğer ifadeyle "Sünnetullah"⁴⁵ ta mutlak anlamda karşılığının olması gerektiğini çok iyi bilmektedir. İradesi olan insanların peygamber soyundan olsalar bile istisnasız iman edecekleri düşünülemez. Söz konusu gerçekliğin şuurlunda oluşunu Hz. İbrahim'in takip eden cümlesinden anlamaktayız. "Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin."⁴⁶

Hz. Peygamber'e kadar süren dönemlerde, inancın bozulmadan ayakta kalabilmesi için yeni peygamberlerin gönderilmesine her zaman ihtiyaç olmuştur. Bundan dolayı Hz. İbrahim Rabbinden toplumuna peygamber göndermesini de dilemektedir. "Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen

³⁹ İncil, Romalılar, 9:8.

⁴⁰ Bkz. Tevrat, Yaratılış, 17.

⁴¹ Tevrat, Yaratılış, 18:19.

⁴² Tevrat, Yaratılış, 17:20-21.

⁴³ Tevrat, Yaratılış, 17: 10-11.

⁴⁴ İbrâhîm, 14/35.

⁴⁵ Allah'ın yaratılmışlar dünyasında hâkim olan yasa.

⁴⁶ İbrâhîm; 14/36.

mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."⁴⁷ O'nun bu duası aynı zamanda eğitim aşamalarına dair veriler taşır. Okumak, öğretmek, öğrendiğini uygulamak ve bütün bu sürecin sonunda gelen arınma, ilgili duanın kademeleridir. Kur'ân'ın "Oku" emriyle başlaması, Hz. İbrahim'in duasının bir tecellisi gibidir.⁴⁸

4. Dua ve Göç

Hız. İbrâhîm, Hız. Hacer ve Hız. İsmail'i yurtlarından çok uzak Mekke vâdisine, çevresinde tarım arazisi olmayan Ka'be'nin hemen yanı başına yerleştirmiştir. Hız. İbrahim'in bu hususu duasının başında belirtmesi, bir nevi duanın bir türü veya duaya giriş cümlesidir. Dolayısıyla göç sebebi ve göç edilen yer büyük önem arz eder. Kur'ân-ı Kerîm'de söz konusu duayla bağlantılı olarak öne çıkan husus, ilahi bir emrin büyük zorluklar göze alınarak içtenlikle yerine getirilmesidir. Bu ilahî emir yeni bir gelecek inşasının ilk adımı olduğuna göre, Hız. İbrahim'in takip eden dua cümleleri aslında güçlü temelleri olan güzel bir geleceğe dair inancın dillendirilmesidir.

Tevrat'a göre Hacer ve İsmail'in yerleştiği yer, Paran çölünde⁴⁹ Beer-Şeva'da,⁵⁰ yanında kuyu olan bölgedir.⁵¹ Tevrat'ta bu göç, Hız. İbrâhîm'in Mısırlı diğer eşi Sara'nın emri ve daha sonra Tanrı'nın onamasıyla yerine getirilen bir kovma eylemi olarak betimlenir.⁵² "İbrahim'e, "Bu cariyeyle oğlunu kov" dedi, "Cariyenin oğlu, oğlum İshak'ın mirasına ortak olmasın. Bu durum İbrahim'i çok üzdü, çünkü İsmail de öz oğluydu. Ancak Tanrı İbrahim'e, "Oğlunla cariyen için üzülme" dedi, "Sara ne derse, onu yap. Çünkü senin soyun İshak'la sürecektir. Cariyenin oğlundan da bir ulus yaratacağım, çünkü o da senin soyun."⁵³ Tevrat'ta Hız. İbrahim'le ilgili çizilen bu olumsuz tablo, başka sahnelerde de karşımıza çıkar. Tevrat'a göre Hız. İbrahim Firavun'dan korkmuştu ve bu sebeple onun eşi Saray'la (Sâre) birlikte olmasına tepki göstermemişti. Yine Tevrat'a göre Saray'la kurduğu gayr-ı meşru yakınlık sebebiyle başına sıkıntılar gelen Firavun, hata ettiğini anlayarak İbrahim'e hediyeler vermiş, İbrahim de bu hediyelerle zengin olmayı içine sindirebilmiş bir kişilik olarak sergilenmiştir.⁵⁴ Kitapların kendi inananlarını şekillendirdiği düşünüldüğünde, Tevrat'ın söz konusu muharref cümleleriyle yetişen bir neslin ne denli açmazlarının olabileceğini söylemek, çok da zor olmasa gerektir.

Dua cümlelerine giriş sadedinde göçten bahsedildiğine göre, Hız. İbrahim'in körpe yavrusunu ve vefâkâr eşini, işin içinde kıskançlığın olduğu bir sebeple çöle terk etmesi düşünülemez. Dolayısıyla elimizdeki Tevrât ve İncil'in çizdiği tablo,⁵⁵

⁴⁷ el-Bakara; 2/129.

⁴⁸ İlgili tespit için bk. Vedâd Tâhir Muhammed Nasr, *Duau'l-Enbiyâi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmîiatu'n-Necâh, Filistin 2010, s. 144.

⁴⁹ *Tevrât*, Yaratılış, 21/21.

⁵⁰ *Tevrât*, Yaratılış, 21/14.

⁵¹ *Tevrât*, Yaratılış, 21/19.

⁵² *Tevrât*, Yaratılış, 21/10.

⁵³ *Tevrât*, Yaratılış, 21/10-13.

⁵⁴ *Tevrat*, Yaratılış 12/10-20.

⁵⁵ *İncil*, Romalılar 9:7; Galatyalılar 4:22; İbraniler 11:17; Yakup 2:21.

Hız. Peygamberin gelişine zemin hazırlayan kutsî yolculuğu bulanıklaştıran veya görmezden gelen bir görüntü vermektedir. Kâbe'nin silinmiş temelleri üzerine yeniden inşa edilerek gün yüzüne çıkarılması ve böylece ilk ve son peygamber arasındaki bağın perçinlenmesi Hz. İbrâhim'in bu kutlu göçünün aslî sebebidir.⁵⁶

Kur'ân Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i Allah'ın saygın evinin yanı başına yerleştirdikten sonra⁵⁷ İbrahim neslinden, duru kalpleri olan Müslüman bir ümmet gelmesi için dua ettiğini anlatır. "*Rabbimiz! Bizi yalnızca sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da yalnızca sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Töbelerimizi kabul et. Çünkü sen, töbeleri her zaman kabul edensin, merhameti engin olansın.*"⁵⁸ Elbette bu duada Hz. İbrahim'in diğer oğlu Hz. İshâk'ın nesli de ortaktır. Ancak ayetin bağlamı, dua mekânı ve bu ayette kullanılan *menâsik* kelimesi, kastedilen zirve noktanın Hz. Peygamber olduğunu yoğun bir şekilde vurgular. Ayette geçen mensik (tekil), menâsik (çoğul) kavramı, genel anlamda Allah'a yaklaştıracak salih ameller, özel anlamda ise Hacc ibadetleri ve bu zümreden olmak üzere kurban ibadeti ve ilgili ibadetlerin yerleri anlamına gelir.⁵⁹ Kâbe'nin temelleri üzerine yeniden yükseltilmesi için babasına eşlik eden İsmail, bir anlamda Hz. Peygamberle birlikte gelecek Müslüman ümmetin temellerini atmaktadır. "*Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.*"⁶⁰ Aynı dua Hz. İshâk ve Hz. Yakup için de geçerlidir: "*O'na (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahsettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitâb verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlih kimselerdendir.*"⁶¹

Yukarıdaki ayetlerde şu husus dikkat çekmektedir; Hz. İsmail'in soyu için yapılan duada bir peygamberden bahsedilirken, Hz. İshak'ın soyundan ise çok sayıda peygamberin geleceğine işaret edilmektedir. En kıymetli mücevherin korunaklı bir bölgede ve ancak son merhalede âşikar edilebilmesi için uzun zaman gizlenmesi gibi, Hz. Peygamber de sarp ve geçilmez dağlarla çevrili, ekonomik ve doğal cazibesi olmayan mekânlarda belirli bir zamana kadar Allah tarafından saklanmış, denilebilir. Dolayısıyla Hz. İbrahim'in dualarında Hz. Peygamberin müjdesini okumak mümkündür.

5. Sevgi Mirası-Mülk Mirası

⁵⁶ el-Bakara, 2/127.

⁵⁷ el-Bakara; 2/126. ("*Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri ürünlerle rızıklandır" demişti. Allah da, "İnkâr eden az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti.*")

⁵⁸ el-Bakara; 2/128.

⁵⁹ et-Taberî, Muhammed İbn-i Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, Thk., Abdullâh et-Türkî, Hecr, 1. Baskı, Kahire 2001, II, 566-571.

⁶⁰ el-Bakara, 2/129.

⁶¹ el-Ankebût, 29/27.

Hız. İbrahim, evlatlarının ve soyunun insanların gönlünde sevgiyle yer etmesi için dua etmiştir. Sevilebilmenin belki de birinci şartı sevmektir. Dolayısıyla Hız. İbrahim'in duasını mutlak anlamda sevgi istemi olarak yorumlamak mümkündür. "Sen de insanların bir bölümünün gönüllerini onlara sevgiyle meylettir."⁶² Erdemli insanların gönlünde İsmail sevgisi hep var olagelmıştır. Hız. İbrahim'in yaptığı bu duanın kabul yankılarını her namazda okunan salât ve selamlarda görmek mümkündür. "...İbrahim'in âilesine âlemlerde hayır ve bereketler ihsân ettiği gibi, Muhammed'e ve âilesine de hayır ve bereketler ihsân eyle..."⁶³

Hız. İbrahim'in neslinden olan Hız. Peygamber'in Ehl-i Beytine duyulan sevgiyi de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Nitekim aşağıdaki ayetin tefsirinde büyük oranda Peygamber Efendimizin akrabalarına ve bu erdem soyundan gelenlere gösterilmesi gereken sevgi ön plana çıkarılmıştır.⁶⁴ "İşte bu Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktaki sevgiden başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir."⁶⁵

Hız. İsmail'in en başından beri sevgiden uzak olacağını dillendiren Tevrat'ta ise bu durum Kur'ân'dan farklı bir anlatıma sahiptir: "Oğlun yaban eşeğine benzer bir adam olacak, O herkese, herkes de ona karşı çıkacak. Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde yaşayacak."⁶⁶ "Sonra Tanrı'ya, "Keşke İsmail'i mirasçım kabul etseydin!" dedi. Tanrı, "Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak (Güler) koyacaksın" dedi, "Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim."⁶⁷ "Çocuk büyüdü. Sütten kesildiği gün İbrahim büyük bir şölen verdi. Ne var ki Sara, Mısırlı Hacer'in İbrahim'den olma oğlu İsmail'in alay ettiğini görünce, İbrahim'e, "Bu cariyeyle oğlunu kov" dedi, "Bu cariyenin oğlu, oğlum İshak'ın mirasına ortak olmasın. Bu İbrahim'i çok üzdü, çünkü İsmail de öz oğluydu. Ancak Tanrı İbrahim'e, "Oğlunla cariyen için üzülme" dedi, "Sara ne derse, onu yap. Çünkü senin soyun İshak'la sürecektir."⁶⁸

Tevrat'ın ilgili cümleleri Hız. İsmail'in üvey annesi Sara tarafından sevilmediğini ifade ederken bir bakıma Hız. İsmail'in sevilme sürecini başlatmıştır. Bu itibarla Kur'ân ve Tevrat arasında Hız. İsmail ve soyu çevresinde oluşacak sevgi halkası bağlamında ciddi farklar olduğu açıktır. Hız. İbrahim'in dualarında görüldüğü gibi, inananların ve iyiliğe yakın olanların, Hız. İsmail ve Hız. İshak'tan gelen her iki soya da sevgiyle bağlanacakları aşikârdır ve Kur'ân'ın Tevrat'tan farklı olarak öne çıkardığı husustur. Çünkü Hız. İbrahim soyu temelde

⁶²İbrâhîm, 14/ 37.

⁶³ Buhârî, hadis no: 3370; Müslim, hadis no: 405.

⁶⁴ ez-Zemahşerî Mahmûd, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmid-i Tenzîli ve Uyûni'l-Ekâvîli fi Vucûhi't-Te'vil*, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, IV, 213.

⁶⁵ eş-Şûrâ; 42/23.

⁶⁶ *Tevrat*, Yaratılış, 16/12.

⁶⁷ *Tevrat*, Yaratılış, 17/18-19.

⁶⁸ *Tevrat*, Yaratılış, 21/8-12.

doğru inanç-doğru eylem birliğinin adıdır ve bu sebeple bir ayrılıktan söz etmek de mümkün değildir.

Diğer bir fark ise, Kur'ân'da Hz. İbrahim soyu için doğruluk ve sevilme mirası vurgulanmışken, Tevrat'ta bu miras tamamen madde planında işlenmiş ve Ortadoğu'nun büyük bir bölümünün miras olarak Hz. İbrahim'in soyuna verileceği belirtilmiştir. "O gün Rab Avram`la antlaşma yaparak ona şöyle dedi: "Mısır Irmağı`ndan büyük Fırat Irmağı`na kadar uzanan bu toprakları Ken, Keniz, Kadmon, Hitit, Periz, Refa, Amor, Kenan, Girgaş ve Yevus topraklarını- senin soyuna vereceğim."⁶⁹

Tevrat ve İncil ümmetlerinin farkını, sevgi bağlamında da ortaya koymak gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bu ayrımı şöyle beyan etmektedir: "İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah'a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da; "Biz Hıristiyanlarız" diyenler olduğunu mutlaka görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar."⁷⁰ Tevrat'ın sert yapısına karşın İncil, bazı aşırı sert söylemleri bulunmakla birlikte⁷¹ sevgiyi daha fazla ön plana çıkaran bir kitaptır. Pek çok sevgi cümlesinden⁷² örnek olarak seçtiğimiz şu ifade, her Müslümanın iman edeceği hikemî anlamlar taşımaktadır: "İnsanların ve meleklerin diliyle konuşsam, ama sevgim olmasa, ses çıkaran bakırdan ya da zilden farkım kalmaz."⁷³

6. İbadet İçin Dua

Tevrat'ın Hz. İbrahim'e büyük oranda yer verdiği Yaratılış bölümünde ibadet yeri olarak sunaklardan bahsedilir.⁷⁴ Buna göre Tevrat'ta Hz. İbrahim'in ibadetinin kurban ekseninde anlatıldığı söylenebilir. Kur'ân ise sadece kurban değil, namaz, hacc ve dua ibadeti üzerinde de yoğunlaşır. "Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rukû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."⁷⁵ "...Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım)..."⁷⁶ "Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle."⁷⁷

Hz. İbrahim'in kendisinde ve soyunda bulunmasını istediği özellikleri isterken, özellikle namazı ve duayı öne çıkardığı görülmektedir. Gelecek nesillerin bekâsında namazı önceleyen Hz. İbrahim, Kâbe'nin hemen yanında yer alan

⁶⁹ Tevrat, Yaratılış 15:18-21.

⁷⁰ el-Mâide, 5/82.

⁷¹ İncil, Matta 10:34; Yuhanna 5:6.

⁷² İncil, Korintliler 13:1; Matta 24:12; Luka 7:47; Luka 11:42; Yuhanna 13:34, 35; Romalılar 8:35; Romalılar 14:15.

⁷³ İncil, Korintliler, 13:1

⁷⁴ Tevrat, Yaratılış, 12/8, 13/4, 13/18, 22/9.

⁷⁵ el-Bakara, 2/125

⁷⁶ İbrahim, 14/37.

⁷⁷ İbrâhîm, 14/40.

makamının namazgâh ve duâgâh edinilmesini Allah'tan niyaz etmektedir. Böylelikle O'nun hatırası canlı tutulmuş, geçmişle gelecek arasındaki bağ hiç koparılmamış olacaktır.

Kurbân ibadeti, diğer işlevlerinin ve amaçlarının yanında Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in sadakatlerinin bir hatırasıdır; "Ey Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir çocuk bağışla. Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni kestiğimi gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Nihayet her ikisi de boyun eğip, İbrahim onu yüz üstü yere yatırınca şöyle seslendik: Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır." Biz, büyük bir kurbanlık vererek ona kurtuluş verdik. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selam olsun. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, mü'min kullarımızdandı."⁷⁸

7. Mekke'ye Dua ve Güven Duası

Hz. İbrahim, Hacer ve İsmail'i Mekke'ye yerleştirdikten sonra şu şekilde dua etmiştir: "Hani İbrahim, "Rabbim! Burayı güvenli bir şehir kıl..."⁷⁹ Bir diğer ayette ise bu durum şöyle geçmektedir: "Hani İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."⁸⁰ Sözlü dualara eşlik eden fi'li duaların bir gereği olarak Kâbe, Hz. Âdem'den sonra gözden kaybolan temelleri üzerine Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından yeniden inşa edilir. "Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı."⁸¹ Burada dikkat çeken husus, Hz. İbrahim'in Mekke'nin güvenli bir şehir olması için dua ederken, belirsizlik takısı kullanmadan "beled",⁸² Ka'be inşa edildikten sonra ise belirlilik takısıyla "el-beled"⁸³ kelimesini kullanmasıdır. Bu kullanım içerik olarak memleketi memleket yapan unsurlardan birinin ibadetgâhlar olduğunu hatırlatmaktadır.

Öte taraftan bir bölgenin yaşanabilir olması, öncelikle güvenilir olmasına bağlıdır. Nimetlerin en büyüğü, hatta sağlıktan daha büyük nimet, emniyettir. Klasik kaynaklarda, korkudan gelen maddi ve manevi sıkıntıların sağlık kaybıyla gelen sıkıntılardan daha etkili olduğu ifade edilmektedir.⁸⁴ Hz. İbrahim'in

⁷⁸ es-Saffât, 37/100-111.

⁷⁹ el-Bakara, 2/126.

⁸⁰ İbrâhîm, 14/ 35.

⁸¹ el-Bakara, 2/127.

⁸² el-Bakara, 2/126.

⁸³ İbrâhîm,14/ 35.

⁸⁴ Bk. er-Râzî, Muhammed Fahreddîn b. Diyâuddîn Umar (544-604), *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1981, XIX, 138.

dualarında dile getirilen bu husus, Hz. Peygamber'le birlikte kabulün zirve noktasına çıkmıştır. *"Bu emin beldeye yemin olsun ki!"*⁸⁵

Emin/güvenilir bölge olmanın önemli etkenlerinden biri insânî gereksinimlerin yeterli oranda karşılanıyor olmasıdır. Dolayısıyla Hz. İbrahim, Mekke'nin güvenilir bir bölge olmasını isterken, aynı zamanda buranın gıda verimi bakımından halkına yeterli olması için de dua etmiştir. *"Hani İbrahim, "Rabbim! Burayı güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri ürünlerle rızıklandır" demişti. Allah da, "İnkâr edeni az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti.*"⁸⁶

8. Duada Gerçekçilik

*"Sen de insanların bir bölümünün gönüllerini onlara sevgiyle meylettir."*⁸⁷ Ayette "min" edatı kullanılarak tüm insanlar genellemesinde daraltmaya gidilmiştir. Fahreddîn er-Râzî'nin Mücahid ve Saîd b. Cubeyr'den naklettiğine göre Hz. İbrahim, yukarıdaki ayette *"tüm insanları"* şeklinde dua etmiş olsaydı tüm insanlar Mekke'ye akın eder; Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecusiler de hacc ederdi. Böylece izdiham olur ve iş içinden çıkılmaz bir hal alırdı.⁸⁸ Fakat kanaatimize göre mesele daha farklı bir boyutla ilgili olup, Hz. İbrahim'in duada gerçekçiliği ve Sünnetullah'ı⁸⁹ vurgulamasına dayanmaktadır. Neticede dünyada her zaman iyiler ve kötüler olacaktır ve o Yüce Peygamberin duası, bu gerçekliği asla göz ardı etmemiştir.

Diğer bir husus Hz. İbrahim'in soyunun namaz kılan bir nesil olmasını Rabbinden isterken kullandığı "min" edatıdır. *"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle."*⁹⁰ Müfessirler ayette geçen "min" edatının "bazı (tüm olmayan)" anlamına geldiğini vurgulamışlardır.⁹¹ Bu durum duada gerçekçilikten uzaklaşmamasını telkin eder. Zira bir neslin istisnasız aynı inanç ve karakter yapısına sahip olması insan toplumlarının doğasına aykırıdır. Bu yüzden, gönlü herkesin iman etmesini arzulası bile Hz. İbrahim, bu sosyal ve rûhî gerçekliğe dayanarak Allah'ın koyduğu yasaların dışına çıkacak bir istekte bulunmamıştır, şeklinde bir yorum getirmek mümkün olabilir.

Hz. İbrahim, Mekke'nin toprak yapısını ve hububat tarımına uygun olmadığını gördüğünde, Rabbinden o toprağın yapısının değiştirmesini istememiş,

⁸⁵ et-Tîn, 95/3.

⁸⁶ el-Bakara, 2/126.

⁸⁷ İbrâhîm, 14/37.

⁸⁸ er-Râzî, XIX, 140.

⁸⁹ Allah'ın yaratılmışlar dünyasında hâkim olan yasası.

⁹⁰ İbrâhîm, 14/40.

⁹¹ ez-Zemahşerî, II, 540; el-Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî eş-Şâfîî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, (Mecmau't-Tefâsîr) içinde, I-VI, Çağrı Yayınları, III, 536.

bunun yerine gerçeklikle örtüşen bir şekilde meyve veriminin artırılmasını dilemiştir; “Hani İbrahim, “Rabbim! Burayı güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri ürünlerle rızıklandır” demişti. ...”⁹² “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.”⁹³

Tevrat ise Hz. İshak'ın hububat ekiniyle uğraştığını ve bol verim aldığını kaydeder. “İshak o ülkede ekin ekti ve o yıl ektiğinin yüz katını biçti. Rab onu kutsamıştı.”⁹⁴ Aslında bu ayırım İsmail nesliyle İshak neslinin ve yerleşim alanlarının farklılaştığının en bariz göstergelerindendir. Görüldüğü üzere Hz. İsmail'in çocukları tarım olarak ağaçlara bağımlıyken, Hz. İshak soyu hem hububattan ve hem de Filistin'in bereketli ağaçlarından istifade etmiştir.

Yukarıdaki üç örneğe dayanarak, Hz. İbrahim'in dualarında, gerçekliğin bir diğer ifadeyle yaratılmışlar âleminde hâkim olan ilahi yasaların asla göz ardı edilmediği rahatlıkla ifade edilebilir.

Sonuç

Kur'an ekseninde düşünüldüğü takdirde, giriş bölümünde de belirtildiği üzere, Hz. İbrahim'in dualarında içerik olarak üç tür cümleden bahsetmek mümkündür; Allah'ın ulûhiyyet ve rubûbiyyetinin ikrarı, yapılmış olan eylemlerin ve gerekçelerinin yapılacak duaya zemin olması için dillendirilmesi ve hayatı kıymetli yapan isteklerin arz edilmesi. Bunlar ise aslında Hz. İbrahim'in dualarının maddî istekler çerçevesinde sıkışıp kalmadığını göstermesinin yanında, ulusların babası olarak isimlendirilen bir Peygamber'in dualarında neyi gözettiğini belirtmesi ve ifadeleriyle bütün insanlığa örneklik teşkil etmesi açısından da önemlidir.

Kur'ân'da yer alan Hz. İbrahim'in dualarında en göze çarpan hususlar şunlardır: a. Hayatın gerçeklerinden kopuk olmama, uzun vadeli düşünce, şefkat ve sevginin derin izleri. b. Fikir, iman ve eylem bağının bütün bağların üzerinde tutulması. c. Güven ortamının ve ekonomik yeterliğin egemen olduğu bir toplum arzusu. d. Toplumun bekasında, inanç ve eylem birliğine sahip bireylere duyulan sevgi ve bu sevgiyi sürdürülebilmek için o Yüce Peygamberin hatıralarını canlı tutmaya çalışan bir nesil isteği.

Bugün elimizde olan Tevrat'ta, yüce gayeler için dua ettiği hemen hemen hiç nakledilmeyen Hz. İbrahim, ilkelerinden ve erdemlerinden taviz verebilen bir görüntü arz etmektedir. Maddî hesapların ön planda tutulduğu, duygusallıktan

⁹² el-Bakara, 2/126.

⁹³ İbrâhîm, 14/37.

⁹⁴ Tevrat, Yaratılış, 26/12.

uzak ve adeta Yaratıcı ile pazarlık edercesine hitap eden bir Peygamber portresi, Kur'an'ın gösterdiği Hz. İbrahim'den oldukça uzaktır. Kur'an'ın aksine, Tevrat okuyucularının Hz. İbrahim'le kurabilecekleri duygusal bir bağ, metnin içeriği göz önünde bulundurulduğunda, yok mesabesindedir. Çünkü Tevrat metninde okuyucusuna bunu salık verecek ifadeler bulunmamaktadır. Her mü'minin beş vakitte Hz. İbrahim ve ailesine salat ettiği ve Hz. İbrahim'in duasıyla Allah'a münacaatta bulunduğu düşünüldüğünde bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzdeki İncil'in sevgi ve şefkat ekseninde kalma çabaları ise, Tevrat etkisinde kaldığı için çelişkilerden uzak değildir ve Hz. İbrahim hakkında doğru tespitler yapılmasına imkân vermemektedir.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

Eski ve Yeni Ahit

Bayer, İsmail; Özkan, Ahmet, *Kur'ân'da Özel İsimler*, İber Yay., Ankara 2005.

el-Beydâvî, Nâsırüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî eş-Şâfîi, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, (Mecmau't-Tefâsîr)* içinde, I-VI, Çağrı Yayınları.

Hacımüftüoğlu, Esra, *Kur'an-ı Kerim'in İrşad Üslubu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013.

er-Râzî, Muhammed Fahreddîn b. Diyâuddîn Umar (544-604), *Mefâtîhu'l-Gayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1981.

et-Taberî, Muhammed İbn-i Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, thk., Abdullâh et-Türkî, Hecr, 1. Baskı, Kahire 2001.

Vedâd Tâhir Muhammed Nasr, *Duau'l-Enbiyâi fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmîiatu'n-Necâh, Filistin 2010.

ez-Zemahşerî, Mahmûd, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gaoâmidi't-Tenzîli ve Uyûni'l-Ekâvîli fî Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.